

De gladde slang laat zich niet tellen

Axel Groenveld

Foto: Axel Groenveld

De Cartierheide, een van de laatste leefgebieden van de gladde slang in Noord-Brabant

Op de onlangs verschenen rode lijst van de Nederlandse Reptielen en Amfibieën staat de gladde slang vermeld als een bedreigde diersoort. Een logische stap gezien de zeer beperkte verspreiding van deze soort in Nederland. Maar alleen zeldzaamheid is niet voldoende om op de rode lijst te belanden. Ook de achteruitgang van een soort moet zijn aangetoond. En juist voor een ongrijpbare soort als de gladde slang is dat moeilijk vast te stellen.

Tabel 1. Waarnemingen van de gladde slang in het Fochteloöerveen langs een traject van Meetnet Reptielen gedurende zeven jaar. Informatie van Willem Klok.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
aantal bezoeken	6	8	5	10	9	9	9
aantal adulte gladde slangen	1	4	0	47	7	1	87
aantal juveniele gladde slangen	0	0	0	41	22	14	56

De gladde slang (*Coronella austriaca*) wordt maar zelden waargenomen. Hierdoor ontbreken veelal goed gedocumenteerde gegevens waarmee achteruitgang van de soort kan worden aangetoond. Vaststaat dat hij de laatste decennia is verdwenen uit de provincies Noord-Holland en Utrecht. Bovendien wordt hij ook in veel gebieden in Drenthe, Overijssel en Limburg niet meer aangetroffen. Dit zijn gebieden waarvan op basis van oude waarnemingen wordt aangenomen dat hij hier ooit voorkwam. Wanneer hij is verdwenen is vaak niet bekend (Zuiderwijk & Smit, 1991). Ook is het niet altijd zeker dat hij daadwerkelijk uitgestorven is in deze gebieden. Door zijn verborgen leefwijze is het goed mogelijk dat enkele overgebleven individuen over het hoofd worden gezien. Toch wijst alles erop dat de gladde slang sterk in zijn verspreiding is achteruitgegaan, met maar liefst 60% ten opzichte van de eerste helft van deze eeuw (Creemers, 1996).

Door de huidige versnippering van het natuurlijke landschap is het onwaarschijnlijk dat de lege leefgebieden op natuurlijke wijze geherkoloniseerd worden. Deze terreinen zijn voorgoed voor de gladde slang verloren gegaan. Om de gladde slang voor uitsterven te behoeden is het dus noodzakelijk de nog overgebleven populaties te volgen, zodat direct maatregelen genomen kunnen worden wanneer deze in omvang achteruit gaan.

Meetnet Reptielen in 1996

Het Meetnet Reptielen is opgericht om trends bij de inheemse reptielen zichtbaar te maken. Daartoe worden op zo veel mogelijk locaties in het land, op een gestandaardiseerde manier en langs vastgestelde trajecten, de aanwezige reptielen geteld. Door dit jaarlijks te herhalen, kunnen veranderingen in de aantallen waargenomen reptielen worden geconstateerd.

Door het zeer koude voorjaar en de sombere zomer van 1996 was er sprake van een weinig succesvol voortplantingsseizoen voor veel reptielen. Maar juist van de gladde slang zijn nog niet eerder zoveel waarnemingen binnengekomen. In totaal werden tijdens trajectbezoeken 142 gladde slangen waargenomen, wat veel is ten opzichte van de voorgaande jaren. Voor een groot deel waren dit volwassen dieren. Maar ook het aantal waargenomen jonge dieren was zeer hoog, wel 41 procent. De meeste waarnemingen waren afkomstig van het Fochteloöerveen (133), dat één van de grootste populaties gladde slangen in Nederland herbergt. Tijdens één waarnemingsronde door dit gebied werden zelfs 53 juveniele dieren gevonden (informatie W. Klok).

Fochteloöerveen

Het traject in het Fochteloöerveen is het enige traject waar met enige regelmaat gladde slangen worden gezien. Willem Klok loopt dit traject al zeven jaar lang zeer regelmatig. Zijn waarnemingen van gladde slangen staan weerge-

sellaag en los liggend bodemsubstraat, of onder allerlei voorwerpen als houtstronken, stenen of afval. Een tekenend voorbeeld van die verborgen leefwijze is een waarneming van een juveniele gladde slang op Berkenheuvel, Drenthe. De gladde slang was van dit gebied nog niet bekend, hoewel er al zes jaar intensief naar reptielen gezocht wordt (informatie A. Donker).

Door de ongekleurde schubben heeft de slang een glad uiterlijk.

Zoekacties

Om toch inzicht te krijgen in de achteruitgang van de gladde slang is het noodzakelijk hem door middel van gerichte zoekacties in de bekende leefgebieden te blijven volgen. Hiermee kunnen we in ieder geval een indruk krijgen van veranderingen in zijn verspreidingsgebied. Bij dergelijke zoekacties moet ook de toestand van het leefgebied en de mogelijke bedreigingen worden bijgehouden.

Om tijdens zoektochten de trefkans iets te vergroten, kunnen op kansrijke plekken in het terrein stukjes metalen golfplaat neer worden gelegd (in overleg met de terreinbeheerder). De dieren zullen dit zowel gebruiken als plek om te verschuilen, en ook om eronder op te warmen. Met deze methode zijn in Engeland goede resultaten geboekt (Braithwaite et al., 1989). Ook het zoeken van juveniele dieren van september tot begin oktober kan goede resultaten opleveren. Zij liggen vaak open en bloot, zonder zich veel van de weersomstandigheden aan te trekken. Daarnaast is het determineren van vervellingshuiden een goede bron voor aanvullende waarnemingen. Dit heeft de grootste kans van slagen in de periode van half mei tot begin juni en in de tweede helft van september. Het slangen-

geven in tabel 1. Van de overige trajecten in Nederland waarop de gladde slang is gezien is slechts een enkele waarneming bekend.

Uit tabel 1 zou je kunnen afleiden dat het met de gladde slang in het Fochteloöërveen de goede kant opgaat. Wellicht dat de soort heeft geprofiteerd van de warme zomers van de eerste helft van dit decennium. Een andere verklaring van de vele waarnemingen in 1996 is dat de dieren minder snel opgewarmd waren door een gebrek aan zonuren waardoor ze langer moesten zonnen en minder actief waren. Hierdoor zijn ze makkelijker te betrappen. In 1993 was er, net als in 1996, ook sprake van zeer sombere weersomstandigheden in de zomer en nazomer. Ook toen zijn relatief veel gladde slangen op dit traject gezien.

Te tellen?

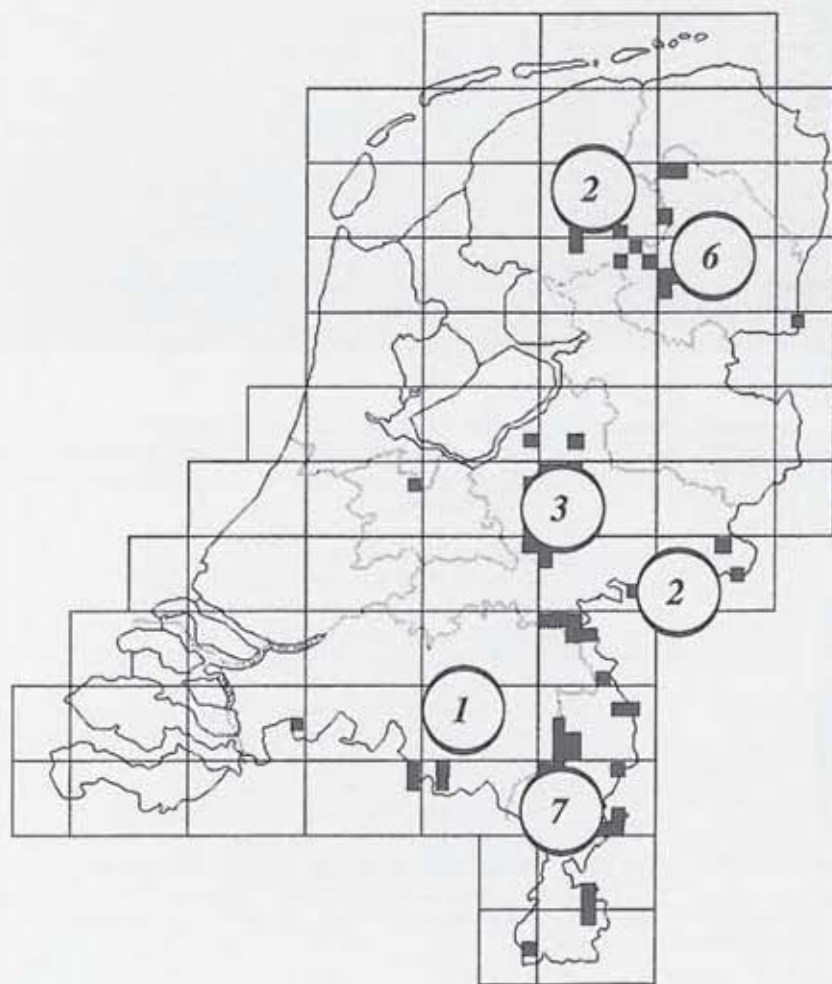
Hoe het ook zij, door het wisselvallige karakter van de waarnemingen lijkt het een vrijwel onmogelijke taak om gladde slangen door middel van traject-tellingen te volgen. Hetzelfde geldt overigens ook voor de hazelworm. Dit in tegenstelling tot de overige vijf inheemse reptielen waarbij de standaard telmethode wel goed blijkt te werken.

Het is vooral het gebrek aan waarnemingen waardoor de gegevens van de gladde slang en hazelworm moeilijk zijn te interpreteren. Dit blijkt ook wel uit het feit dat in 1996 op slechts acht van de 21 potentiële trajecten (figuur 1) daadwerkelijk gladde slangen werden gezien. In 1995 was dit zelfs nog minder, drie van de zestien potentiële trajecten. Daarnaast vormt ook de beperkte verspreiding van de gladde slang een beletsel voor een landelijke monitoring. Want volgens statistische berekeningen zou je hem op minimaal 104 terreinen moeten volgen, wil je met behulp van traject-tellingen voldoende betrouwbare gegevens hebben om iets over de landelijke trend te zeggen. Dit is ongeveer twee maal zoveel als het aantal uurhokken in Nederland waaruit de soort bekend is (Stumpel & Siepel, 1993).

Verborgen leefwijze

De voornaamste reden voor het gebrek aan waarnemingen is de verborgen leefwijze van de gladde slang. Tijdens zijn actieve periode bevindt hij zich veelal buiten het zicht. Meestal verblijft hij onder de vegetatie, tussen de strooi-

Figuur 1. Verspreidingskaart van de gladde slang in Nederland. In de cirkels is van iedere regio het aantal trajecten van het Meetnet Reptielen weergegeven waarop de gladde slang werd gevolgd in 1996.

Zoekplaatje. Ergens in het midden ligt, nauwelijks zichtbaar, een juveniele gladde slang.

hemd van de gladde slang is gemakkelijk te onderscheiden van die van de andere twee inheemse slangen, omdat hij in tegenstelling tot adder en de ringslang ongekieldde schubben heeft.

Waar moet je zoeken?

De gladde slang wordt in een breed scala van leefgebieden gevonden: van natte tot droge terreinen, op kalk-veen en zandgrond, en in graslanden en heideterreinen. Hij is veelal te vinden in glooiende gebieden waar hij de warme zuid en zuidoost hellingen bewoont. Daarnaast wordt een losse bodemstructuur waarin de dieren kunnen graven ook op prijs gesteld, bijvoorbeeld veen, heidestrooisel of een mengsel van aarde en stenen. Essentieel is de aanwezigheid van veel structuurverschillen in de vegetatie. Dit houdt in dat er naast veel dwergstruiken (meestal oude struikheidepollen), kruiden en grassen ook open kale plekken aanwezig moeten zijn. Dit zijn vaak met mos begroeide gaten tussen de heide vegetatie. Ook opgaande begroeiing in de vorm van struiken en boomopslag als

bescherming tegen extreme weersinvloeden behoort meestal tot zijn biotoop. Dergelijke biotopen zijn vooral te vinden in de zoom- en mantelbegroeiing op de grens van bosgebieden met heideterreinen en voorheen ook op kalkgraslanden (Lenders, 1992).

Melden van gegevens

Het is van belang dat de bevindingen van de gerichte zoekacties worden doorgegeven aan RAVON-Werkgroep Monitoring of aan de provinciale RAVON afdelingen. Met behulp van deze gegevens kunnen we terreinbeherende instanties informeren over aanpassingen in het heide- en bosbeheer op die locaties waar de gladde slang nog voorkomt. Bovendien kunnen we de gegevens gebruiken om de situatie van de gladde slang te blijven volgen, zodat we een beter inzicht krijgen in de mate en oorzaken van zijn achteruitgang.

Literatuur

- Braithwaite, A.C., J. Buckley, K.F. Corbett, P.W. Edgar, E.S. Haslewood, G.A.D. Haslewood, T.E.S. Langton & W.J. Withaker, 1989. The distribution in England of the smooth snake (*Coronella austriaca laurenti*). Results of the British Herpetological Society Survey, 1984-7. *Herpetological Journal*. Vol. 1 pp 370-376 (1989)
- Creemers, R.C.M., 1996. Bedreigde en kwetsbare reptielen en amfibieën in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Publicatiebureau Stichting RAVON, Nijmegen.
- Lenders, A.J.W., 1992. Gladde slang. In: van der Coelen, J.E.M.(red.): Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Stichting RAVON / Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- Stumpel, A.H.P. & H. Siepel, 1993. Naar Meetnetten voor reptielen en amfibieën. IBN-rapport 033, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.
- Zuiderwijk, A. & Smit, 1991. De Nederlandse slangen in de jaren tachtig. Analyse van waarnemingen en beschrijving van landelijke verspreidingspatronen. *Lacerta* 49 (2) p. 43-60.

Dankwoord

Hierbij wilde ik graag alle waarnemers van het Meetnet Reptielen bedanken voor het aanleveren van de benodigde informatie, in het bijzonder Willem Klok (Fochtelooërveen) en André Donker (Berkenheuvel). Ook Maaike van Rijn, Gerard Smit en Annie Zuiderwijk worden bedankt voor het kritisch doornemen van de tekst.

Axel Groenveld
RAVON-Werkgroep Monitoring
Postbus 94766
1090 GT Amsterdam
tel. 020-5256624